

ULUSLARARASI BAKALORYA DİPLOMA PROGRAMI
TÜRKÇE A DERSİ UZUN TEZİ

“Toplumsal Cinsiyet Elbisesi”

Sözcük Sayısı: 3990

Kategori: CAT 1

Araştırma Konusu: Latife Tekin’in “*Sevgili Arsız Ölüm*” adlı romanında toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin kadın ve erkek figürler üzerindeki işlevi hangi yönleri ile ele alınmıştır?

Mayıs 2023

İÇİNDEKİLER

1. GİRİŞ.....	3
2. GÖÇ SORUNLARI.....	5
3. TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTSİZLİĞİNİN KADIN FİGÜRLER ÜZERİNDEKİ ETKİSİ.....	6
3.1 Atiye Figürünün Yaşadığı Değişimde Üstlendiği Roller.....	6
3.2 Dirmit Figürünün Yaşadığı Değişimde Üstlendiği Roller.....	12
3.3 Romanda Ele Alınan Diğer Kadın Figürler.....	14
4. TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTSİZLİĞİNİN ERKEK FİGÜRLER ÜZERİNDEKİ ETKİSİ	16
5. SONUÇ.....	19
6. KAYNAKÇA.....	21

1. GİRİŞ

Her toplum bireyler arasındaki etkileşimlerin etkisiyle kendi değer yargılarını, kültürünü oluşturur. Bireyler bu değer yargıları doğrultusunda kişiliklerini oluşturur, duygu ve düşünce dünyasını, hayata bakış açısını şekillendirir. Kadına bakış da bunlardan biridir. *“Toplumsal cinsiyet terimi kadın ya da erkek olmaya toplum ve kültürün yüklediği anlam ve beklentileri ifade etmektedir.”*¹ Bireyler doğdukları andan itibaren topluma uyum sağlamaya çalışmakta ve bu yönde kendine biçilen rolleri öğrenmeye başlamaktadır. Çocuklar henüz toplumsal hayata karışmadan önce bile *“kız çocuklar “yumuşak başlı, itaatkâr ve pasif” olarak, erkek çocuklar ise “saldırgan, rekabetçi ve başarılı”*² gibi özelliklerle tanımlanarak belirli davranış tutumlarına itilmişlerdir.

Kadınların toplumun kalıplaşmış kuralları çerçevesinde baskılara maruz bırakılması onların davranışlarını kısıtlamaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği sosyal, ekonomik, siyasi olmak üzere birçok bakımından değerlendirilebilmektedir. Kadınların iş ve sosyal hayatında ayrımcılık yaşaması ve beklentilerin farklı olmasıyla onların ikinci plana itilmesi kadınlarda özgüven eksikliğine neden olmaktadır. Kadının elinde eğitim, evlenme, boşanma gibi hakların olmadığı ve kadınların ikinci plana atıldığı dönemlerden sonra Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması ile kadınlara yönelik kanunlar çıkartılmış, kadınlara çeşitli haklar tanınmış fakat tüm bu gelişmelere rağmen günümüzde hâlâ kadınların hak etmediği muamelelere maruz kaldığı görülmektedir. Nitekim Latife Tekin bir röportajında *“Oysa kendimce bir kadınlık hikâyesi kurmayı denemiştım...Dirmıt de böyle yapıyordu. Kendi tekil hikâyesini anlatmaktaydı. Meğer ne çok kız çocuğunun hikâyesiymiş ve gittikçe çoğalan. Bunu ne bilsin Dirmıt. Bazen tekil*

---

¹ Saraç, Simge. Atılım Üniversitesi Yayınları, *“Toplumsal Cinsiyet ve Yansımaları”*, 2013: (27-33) sayfa 27.

² Savran, Gülnur. Defter Dergisi, *“Feminist Teori Ve Erkek Şiddeti”*, 1994: (45- 53)

olanın bütüne yaklaşan kuşatıcılığı vardır.”³ diyerek Dirmit figürünün yapıtta kadının temsili olarak okuyucunun kendiyile bağdaştırmasına sebep olan bir figür olduğunu vurgulamaktadır. Aslında, yazar Dirmit’in yaşadıklarının bir çok kız çocuğu tarafından da yaşanıldığını belirterek o kız çocuklarını ve duygularını yansıtmak istediğini ifade etmiştir.

1983’te Latife Tekin tarafından yazılan “*Sevgili Arsız Ölüm*” adlı yapıtta Alacüvek Köyü’nde yaşayan Aktaş ailesinin kentsel yaşamın hüküm sürdüğü İstanbul’a göç etmesiyle yaşadıkları zorluklar ve verdikleri mücadeleler anlatılmaktadır. Atiye’nin cinli olarak anılan kızı Dirmit’e karşı yapılan baskıların artması ve ailenin yaşadığı ekonomik sıkıntılar şehre göç edilmesine zemin hazırlamış, bahsedilen figürlerin değişimlerine sebep olmuştur. Bu göçün etkileri sadece fiziksel olarak değil, bireylerin ruh halindeki değişiklikler üzerinden de görülmektedir. Bu bağlamda yapıtta farklı toplumlarda yaşayan, farklı toplumların kültür normlarını benimsemiş bireylerin hayata ve özellikle kadına bakışı anlatılmaktadır.

Latife Tekin “*Sevgili Arsız Ölüm*” adlı romanında toplumsal, psikolojik konuların işlendiği, konuyu işlerken de büyülü gerçeklikten yararlandığı görülmektedir. Tekin, “*Sevgili Arsız Ölüm*” adlı romanında ataerkil toplum düzeninde var olan toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve kadın-erkek arasındaki ayrımları ele almaktadır. Latife Tekin, göç sürecinde karakterlerin yaşadığı değişimi cinsiyetlerin getirmiş olduğu sorumlulukları da ele almıştır. Yapıtta, toplumsal cinsiyet rollerinin belirlenmesinde etkisini gösteren çevre, zaman, inançlar, değerler, toplum yapısı gibi faktörler gözlemlenmiştir. Toplumsal cinsiyet rolüne aykırı davranışlardan ötürü yaşanan tartışmalarla birlikte toplumun ve bireylerin karşı cinsten beklentileri, kadın ve erkek figürlerin yaşadıkları çerçevesinde aktarılmaktadır. Bu bağlamda bu yapıtı seçmemin nedeni ilgi alanım olan toplumsal cinsiyet eşitsizliği üzerine yazılan başka tez ve çalışmalar incelediğimde bu çalışmalardan çok etkilenmem ve bu izleği de ele alan “*Sevgili Arsız Ölüm*”

---

³ <https://www.istdergi.com/roportaj/latife-tekin-yazar-olmaya-calistigimi-hatirlamiyorum-hic-basima-geldi>

eserinin de toplumsal cinsiyet eşitsizliğini çok iyi yansıttığını düşünmemden dolayıdır. “*Sevgili Arsız Ölüm*” yapıtıyla ilgili yapılan tezleri incelediğimde çoğunlukla göç sorunsalı izleği üzerine yazılan tezleri gördüm fakat toplumsal cinsiyet eşitsizliği izleğiyle ilgili bir teze rastlamadım bu yüzden bu tezi toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında ele almayı planladım.

2. GÖÇ SORUNSALI

Göç siyasal, ekonomik ve sosyal nedenlerden dolayı gerçekleşen bir olgudur. Gelişmemiş uzamlarda yeterli iş imkanının sağlanamaması bireyleri şehirlere göç etmeye yöneltmiştir. Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde köyden kente göç yaygın bir durumdur. Anadolu gerçekliğini konu edinen yapıtlarda da köyden kente göç sonucu bireyin yeni uzama uyum sağlama sürecinde yaşadığı zorluklar sıklıkla ele alınmaktadır. Bireyin göç edilen yerdeki kültüre alışmak zorunda kalması ve alıştığı kültür normlarından ayrılması bireyi ve seçmek durumunda olduğu yaşamını değişime sürüklemektedir.

Yapılan bu göçlerin insan üzerindeki etkisi bireyin sosyal hayat ve aile hayatındaki farklılıklar ile birlikte ekonomik değişikliklerle birlikte bireyin sosyal statüsündeki değişimini de etkilediği görülmektedir. Yaşanan uzam değişikliklerinin etkileri özellikle kadınlar üzerinde görülmektedir. Yaşanılan uzamın sosyo ekonomik anlamda gelişmişlik seviyesi ve uzamda var olan kültür bireylerin düşünce biçimi, davranışlarını etkilemekte ve farklı uzamlarda kadına bakış açısının değişkenlik göstermesine neden olmaktadır. Ataerkil toplumlarda kadının belirli sorumluluklara tabii tutulması, çoğu zaman kadının baskılanıp ezilme durumuna maruz kaldığını göstermektedir. Buna karşın, daha gelişmiş düşüncelerin var olduğu, özgür şehir toplumlarında kadınlar cinsiyetlerinden dolayı ayrımcılığa uğramamış, ezilmemiş; erkeklerle eşit görülmüştür.

“*Sevgili Arsız Ölüm*” adlı yapıtta baba figürü olan Huvat’ın İstanbul’daki işi ve köylülerin Dirmit’e gösterdiği saygısız davranışlarından dolayı Akçalı köyünden göç etmiş

olan Aktaş ailesinin şehir uzamına uyum sağlayamadıkları görülmektedir. Köy uzamındaki alışkanlıklar ve şehir hayatıyla köyde yapılanların özdeşlik göstermemesi aileyi bir çıkmaza sürüklemektedir. Anne figürü olan Atiye aileyi birlikte tutmak için çaba gösteren, ailenin akıbetini düşünen tek figür olarak karşıya çıkmaktadır. Ailesini en iyi şekilde korumaya çalışan Atiye figürü otoriter bir tavır sergilemiş ve bu tavrı aile içi çatışmalara neden olmuştur.

3. TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTSİZLİĞİNİN KADIN FİGÜRLER ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Anadolu'nun yeniliklere kapalı ve inanç, fikir ve düşüncelerine körü körüne bağlı kalınan köylerinde kadına “güçsüz ve hassas” tabuları yüklenmiştir. Toplumdaki erkekler ve kadınlara yüklenen sorumluluklar tamamen değişkenlik göstermektedir. Erkeğin evde alınan kararları belirleme yetkisine sahip olduğu fakat kadınlara kocasına hizmet etmek, çocuklarına bakmak, yemek yapmak gibi sorumlulukların dayatıldığı toplumlar ataerkil toplum olarak anılmaktadır. Kadınların üzerlerine yüklenen sorumlulukları reddetmeyip yerine getirmeleri, toplumda var olan eşitsizliği normalleştirmeleri var olan eşitsizliğin gelecek nesillere aktararak devam etmesini sağlamıştır. Kadınların toplumda sadece birinin kızı ya da karısı olarak var olabilmesi kadınların tek başına değersiz bir varlık olarak görüldüğünü göstermektedir. “Sevgili Arsız Ölüm” adlı yapıtta da ataerkil toplum yapısının kadının sosyal hayattaki yerini belirlediği düşüncesi çeşitli faktörler bağlamında görülmüştür.

3.1 Atiye Figürünün Yaşadığı Değişim ve Üstlendiği Roller

Türk toplumunda uzun bir süre sadece bir anne veya eş olarak anılan kadınların cumhuriyet döneminin etkisiyle birlikte modernleştiği görülmektedir. Büyük şehirlerde Türk kadınının eğitimine önem verilmeye başlanması, kadınların siyasete girmesiyle kadınlara farklı haklar tanınması kadınların erkeklerle eşit görülmeye başlandığını, kadının toplumda bir yer edinmeye başladığını göstermektedir. Ancak ataerkil toplumlarda kadın hala alışılmışın dışına

çıkamayan, bu duruma uyum sağlayamayan insanlar tarafından belirli dayatmalara maruz bırakılmaktadır.

Atiye, Huvat'la birlikte Akçalı köyüne gelen şehirli bir kadındır. Atiye'nin yaşadığı göç onun yaşam algısını değiştirmiştir. Atiye'nin hamile olmasının köylüler tarafından anlaşılmasında Atiye'nin cinli olduğunun düşünülmesine ve ardından da ahıra kapatılmasına sebep olmuştur. Kadını ahıra kapatma eylemi, Atiye'nin nesne konumuna indirildiğini ve vücuduna değer verilmediğini kanıtlamaktadır. Hayvanların barındığı alan olan ahıra konulması Atiye'nin hayvanla özdeşleştirilecek kadar değersiz görüldüğünü göstermektedir. Ayrıca, Atiye'nin ahıra kapatılması köy halkının alışlagelmemiş davranışlara açık olmadığını göstermektedir. “Çifte sarılı yumurtlayan tavuğun yumurtayı kesmesi, Huvat'ın anasının tahtalından düşmesi, hepsini başı bu cinli ve uğursuz kadındı. Önce boğup bir yana bırakmayı düşündüler. Ama cininden çekindiler.” (Tekin, 12) Köy halkının cahilliği cinler ve periler gibi soyut kavramlara inanmaları ile görülmektedir. Atiye'nin “Cinli ve uğursuz” sıfatlarıyla nitelendirilmesi köyde Atiye'nin alışlagelmedik davranışlarına nasıl bakıldığını göstermektedir.

Atiye'nin defalarca çocuk düşürmesi Atiye'nin sağlığının kötü yönde etkilenmesine, rahmine zarar gelmesine neden olmaktadır. Bu durumun Atiye tarafından anlaşılması Atiye'nin hastanede Azrail ile verdiği konuşması sırasında görülmektedir. “Kendine gelir gelmez, tüm ağırlığıyla göğsüne çöken Azrail'le kavgaya tutuştu (...)Ona karaciğerinin şişip büyüdüğünü, yüreğinin kapakçığının çürüdüğünü, tavuk teleğiyle, süpürge çöpüyle çocuk düşüreceğim derken rahmini delik deşik ettiğini duyurdu.” (Tekin, 21) Kocasına vereceği oğlan çocuk için umutlanan Atiye çaresizce kocasını beklerken Azrail ile konuşmaktadır. Tek görevi çocuk doğurmamışcasına peş peşe çocuk doğuran Atiye'nin sağlığına verdiği zararlarla kendisini önemsemediği görülmektedir. Erkek figür olan Huvat ise hiçbir sorumluluk almadan kadını

mücadelesinde yalnız bırakmaktadır. *“Tavuk teleğiyle, süpürge çöpüyle çocuk düşüreceğim”* ifadesinde Atiye'nin devamlı olarak geleneksel yollarla çocuk düşürdüğü görülmektedir. Yapıtta gerçeküstü öğelere yer verildiği görülmektedir. Atiye'nin Hızır ve Azrail ile etkileşimde bulunması, Dirmit'in yapıt sonunda doğaüstü yeteneklere sahip olması ve köyde cinlere inanılması buna örnek olarak verilebilir.

Köy uzamında Atiye'nin köye, köyün getirdiği sorumluluklara alışma ve köyün düşünce yapısını benimseme süreci aktarılmaktadır. Baba figürü olan Huvat'ın işi nedeniyle sık sık şehre gidip gelmesi Atiye'nin çocuklarını yalnız başına, hiçbir dış yardım almadan büyütmesine neden olmuştur. Ailede sözü geçen kişinin Huvat olmasına rağmen başını kocasına eğen anne figürü Atiye'nin de ailede ve ailedeki figürlerin izlediği yollarda önemli bir yeri olduğu görülmektedir. Atiye figürü, köylerde var olan kendilerine yapılanlara karşı sessiz kalan kadın tiplemesine benzemeyen, oğullarına ve kocasına bazı durumlarda karşı çıkabilen otoriter bir kadın olarak yansıtılmaktadır.

“Az zamanda tandırda ekmek pişirmeyi, koyun kırkmayı, tezek yapmayı, kuzu emiştirmeyi, tavuk teleğiyle çocuk düşürmeyi öğrendi.” (Tekin, 14)

Köy halkına uyum sağlamaya çalışan Atiye'nin kolayca uyum sağlayabildiğini, çocuklarına şehirde sahip oldukları rahatı vermeye çalıştığı görülmektedir. Atiye çocuklarının da uzam değişikliğine uyum sağlanması için annelik rolünü üstlenmiştir. Köy hayatına uyum sağlamanın köyde kadınlara yüklenen sorumlulukları yapmaya başlamasıyla verilmesi köy uzamında kadınlara bakışı yansıtmaktadır.

Yazar, bazen eleştirel bir tutum takınarak köylünün bakış açısını yansıtmaya çalışmaktadır. *“Doğurdu ama, çocuklarının başına da getirmediğini bırakmadı. Köyün çocukları yağlı bir göğüslükle doncak gezinirken, çocuklarına garip garip şeyler giydirdi. Nuğber kız, köyün tozunun toprağının içinde başında kurdele, üstünde naylon elbise, ağzında*

yalancı memeyle gezindi. Oğlanlar, ceviz ağaçlarının cin dallarına askılı pantolonlarla tırmandılar. ”(Tekin, 15) Atiye köy hayatına uyum sağlamaya çalıştığı bu dönemde şehre olan özlem duygusunu da derinden hissetmektedir. Çocuklarına şehirde alıştığı tür kıyafetler giydirmesi şehirdeki yaşamını benimsediği ve unutamadığını göstermektedir. Çocukların kıyafetlerinin betimlenmesi kıyafetlerin garipliğini vurgulamaktadır. Köydeki kadınlar güzel giysilerin köy hayatına ters düştüğünü düşünerek Atiye’yi yadırgamaktadır. Onlara farklı gelen giyim tarzını eleştirmişlerdir. Anlatıcının *“Doğurdu ama, çocuklarının başına da getirmediğini bırakmadı.”* ifadesi Atiye’nin yeni hayatına alışamama durumunu eleştirildiğinin göstergesidir. “Garip garip” ikilemesinin sıfat olarak kullanımı çocukların giyimlerinin farklı, alışılmamışın dışında olduğunu göstermektedir. Köye göç etmesi Atiye figürünün değişim, dönüşümünde büyük bir rol oynamıştır. Köydeki yaşam tarzını benimsemesi Atiye’nin şehirli kimliğinin kaybolmasına neden olmuştur. “-di”li geçmiş zaman eklerinin kullanımı yapıt boyunca görülmektedir. Bu anlatım olayların betimlenmesinde, peş peşe oluyormuş izlenimi vermektedir.

Atiye’nin oğullarına ve eşine boyun eğmek yerine kendi doğruları çerçevesinde hareket ettiği görülmektedir. *“Sadece, yolda önüne bir erkek çıkınca durup erkeğe yol vermesini öğrenemedi. Çiğneyip geçiyordu erkeğin önünü.”* (Tekin, 14) Bir kadının erkeğe yol vermekle yükümlü olduğu vurgulanmıştır. Bu zorunluluk kadınların erkeklere hizmet etmesi ve saygı duyması gerektiğini gösterir. Atiye bu sorumluluğu reddederek, kendi doğruları çerçevesinde hareket etmiştir.

Oğlu Seyit’in kahvehaneci Kör Yusuf’a karşı yaptığı hareketin yanlış olması üzerine, *“Atiye, ‘Seni gidi geberesice’ diye Seyit’in belinden yakalayıp Kör Yusuf’un kahvesinin kapısına boydan boya yatırdı. Herkesi ortasında yüzüne tükürdü(...)*” (Tekin, 120) Atiye’nin oğlunu azarlama seviyesini göstermek için kullanılan “herkesin ortasında” ifadesi bu durumun

bir kadın tarafından gerçekleştirilmesinin normal karşılanmadığını vurgulamaktadır. Kadınların toplum içerisinde erkeklere laf söylemesi hatta ve hatta şiddet göstermesi normal karşılanmamaktadır fakat Atiye farklı bir tavır sergilemiştir. “*Ama Atiye kocasının aklına girdi. Huvat’ı tombala parasının haram olmadığına inandırdı.*” (Tekin, 132) ifadesinde de Atiye’nin kocasının aklına girip onu sözlerine ikna edebildiği görülmektedir.

Kızlık kontrolü yapıtta Atiye’nin Dirmitin evden kaçıp eve geç geldiğinde Dirmit uyurken onu kontrol etmesi sırasında görülmektedir. Atiye’nin bu davranışları köyde hüküm süren dini değerlerden kaynaklanmaktadır. Evlilik dışı ilişkilerin yanlış bir davranış olarak görüldüğü bu toplumda karşı cinsle etkileşimde sınırların olması gerektiğinin düşünüldüğü belirtilmiştir. Atiye’nin Dirmit’in birini sevdiğini anlaması ile kızını dövmesi de evlilik dışı ilişkinin uygun görülmediğinin göstergesidir. Atiye, yapıtın başlarında diğer kadınlardan farklı olarak özgür, otoriter bir kadın olarak görülse de yapıtın sonraki sayfalarında, kendisinin de bu kuralların ve alışlagelmiş davranışların çerçevesine sıkışıp kaldığı görülmektedir. Cinli olduğuna inanılan Dirmit figürünün annesi Atiye tarafından sürekli kısıtlanması Atiye’nin toplumdaki kurallara boyun eğdiğinin ve bu kurallara göre hareket ettiğini göstermektedir.

Yapıtta ergenliğe giren Dirmit’e uygulanan baskı, “*Ona yakında genç kız olacağını duyurdu. Artık kışları herkesin içinde leğende yıkanamayacağını, sokakta oyun oynamayacağını, erkek kardeşleriyle koyun koyuna yatamayacağını, hatta onlarla tek başına evde kalamayacağını Dirmit’e bildirdi. Onu evin içinde Nuğber’le bir girip çıkması için tembihledi.*” (Tekin, 139) alıntısında görülmektedir. Yazar, gelecek zaman eki kullanarak sayılan aktivitelerin gelecekte bir daha yapılamayacak olmasına dikkat çekmektedir. Genç kızın ergenliğe girmesi kızın hayatını kökünden değiştiren bir unsur olarak görülmektedir. Adet görmeye başlayan genç kızların fiziksel hiçbir engelle sahip olmamasına rağmen sokakta oyun oynayamaması gerektiği düşüncesi de Atiye’nin sığ düşüncelerinden biridir. Ardından

olanların farkına varamayan Dirmit annesinin bu ani çıkışının sebebini merak edip sorduğunda da “*Atiye, genç kızların soru sormasının ayıp olduğunu söyledi.*” (Tekin, 139) Bundan sonra da kızına “*Genç kızların fazla konuşmasının iyi sayılmadığını, bacaklarını uzatıp oturmalarının ayıp olduğunu(...)*”(Tekin, 139) söyledi. Kızların sorgulamalarının ve itirazlarının engellenmek istendiği bir toplumun varlığı görülmektedir. Kadınların fazla konuşması ve bacaklarını uzatıp oturmalarının ayıp olarak nitelendirilmesi kadınların davranışlarının sınırlandırıldığını göstermektedir. Dirmit’in eğitim alması da Dirmit’in merak duygusunu ve sorgulama ihtiyacını artıran bir unsur olarak görülmektedir.

Aysun adlı bir kızla arkadaşlık eden Dirmit’in onun davranışlarını örnek alması fakat Atiye’nin Aysun’un davranışlarının ahlaksız olduğunu düşünmesiyle Dirmit’in arkadaşlık kurmasını engellemesi de Atiye’nin Dirmit’i “ahlaklı” bir kadın olarak yetiştirmek istemesinden kaynaklanmaktadır. Atiye’nin kadınlara ahlaksız sıfatıyla hitap etmesi de toplumda kadınların biçilmiş davranışlara sahip olması gerektiği düşüncesinin hakim olduğunu belirtmektedir.

Atiye anne figürü olarak yapıtın neredeyse her kesitinde karşıya çıkmaktadır. Atiye şehre göç etmelerinden beri çocuklarının yanında durmaya, onlara destek olmaya çalışarak otoriter bir tavır takınmıştır. Erkek figürün yokluğunda kendini otoriter bir tavır takınmaya zorlayan anne figürü sorumluluklarından fazlasını üstlenmiştir. Dirmit’in okuması için uğraşan; kızının kendi istediği gibi olmasını, kendi istekleri bağlamında hareket etmesini isteyen, kızının onaylamadığı hareketlerini de cezalandıran Atiye’nin her şeyi kontrolü altında tutmaya çalıştığı görülmektedir.

3.2 Dirmit Figürünün Yaşadığı Değişim ve Üstlendiği Roller

Dirmit'in henüz annesinin karnındayken konuşmaya başlaması *“Doğan kız, anasının karnındayken iki kez üst üste, hem de Atiye'nin anasının sesiyle “Ana! Ana!” diye çağırırdı.”* (Tekin,18) Atiye'nin de köylüler gibi Dirmit'in cinli olduğunu düşünmesine neden olmaktadır. Dirmitin doğmasıyla Cinci Memet'i çağırması da bunu desteklemektedir. Anne karnından beri köy halkı tarafından cinli bir kız olarak görülen Dirmit diğer insanlardan farklı yönleri olan bir figür olarak ortaya çıkmaktadır. Köyde cinli kız olarak anılan Dirmit, daha annesinin karnındayken konuşmaya başlayan ve tulumba, taşlar gibi cansız varlıklarla konuşan kendi hayal dünyasında yaşayan bir kız çocuğudur.

Erkek egemen toplumlarda kadınların üzerlerine düşen görevlerin, sorumlulukların dışına çıkmaması gerekmektedir. Kadınlara belirli kurallar ve sınırların dayatılmasıyla kadınların özgürlüklerinin kısıtlanmasına razı olmaları, seslerini çıkarmadıkları görülmektedir. Fakat, Dirmit figürü bu kurallara karşı çıkan bir figür olarak betimlenmektedir.

Dirmit'in köye öğretmen gelmesiyle okula giden ilk kız olmasının köy halkı tarafından garip karşılanması kadınların eğitim almasının alışılmışın dışında bir durum olduğunu göstermektedir. Dirmit okulun ve öğretmenin kendisini ifade edebilmesini sağladığı düşüncesiyle okulu kendisi için bir kaçış noktası olarak seçmiştir. Dirmit'in okulu bu denli sevmesinin onun öğrenme isteğini arttırdığı görülmektedir. Dirmit'in okulu bu kadar benimsemesinde sonra öğretmenin köyden gitmesi Dirmit'i geri dönülemez bir yalnızlık hissiyatına itmiştir. Dirmit'in yeniden tulumba gibi cansız varlıklarla konuşması bunu kanıtlamaktadır. Dirmit, merakını gideremediği, kararsız kaldığı zamanlarda arkadaşı olarak gördüğü, ona öğütler veren bu varlıklarla konuşmaktadır.

“ -Tulumba, Elmas geline gitsem o da beni taşlar mı?

-Taşlar mı hiç, Dirmit kız(...)” (Tekin, 70) duygu ve düşüncelerini de onlarla paylaşan Dirmit’in yalnızlığından kaynaklanan arkadaşlık isteğini bu varlıklardan karşıladığı diyaloglarla verilmiştir. Diyaloglar Dirmit’in tulumbayla karşılıklı iletişime geçtiğinin göstergesidir. Köy halkının Dirmit’e karşı olan tutumundan ve yalnızlığından kaçmak isteyen Dirmit kendini hayal dünyasında kaybetmiştir. Köyde yaşayan halkın cahil olması çeşitli masallara, batıl inançlara, hurafelere kolaylıkla inanmalarına neden olmaktadır. Periler ve cinlerin var olduğuna inanan halk kendilerine farklı gelen unsurları hayal ürünlerine bağlamıştır. Diğer insanlardan daha farklı bir insan olan Dirmit toplum tarafından benimsenememiş, cinli olarak anılmış ve toplumdaki soyutlaştırılmaktadır. Dirmit’ten ve davranışlarından çekinen köy halkı ailesine köyden gitmeleri için baskılar kurmaya başlamıştır.

“Ve zaten Cinci Memet’in de bu kıza adlı adınca çentik atıp işaret koyduğunu bahane ederek Atiye’ye ‘Ya kızını eve kapatır, bir direğe bağlarsın ya da alıp bu köyden gidersin.’ diye baskına geldiler.” (Tekin, 65)

Uygulanan baskıların ve köydeki çocukların Dirmit’e saldırmasının etkisiyle Aktaş ailesi Huvat’ın yanına, şehre, taşınmıştır. *“Kızını eve kapatır, bir direğe bağlarsın.”* ifadesi kadınlara gösterilmeyen saygıyı ve kötü, hakedilmeyen davranışı yansıtmaktadır.

Dirmit’in şehre taşındıktan sonra şehirdeki özgür ortamla tanışmasıyla merakının artması onun daha çok sorgulamaya başlamasında büyük bir rol oynamıştır. Ancak köy uzamına alışmış olan Atiye’nin Dirmit’in merak etmesine karşı çıkması Dirmit’i kontrolü altında tutmaya çalıştığını göstermektedir. Dirmit’in geniş bir hayal dünyasına sahip olması, kitaplara ve eğitimine fazla ilgi göstermesi ailesi tarafından benimsenememesine neden olmaktadır. Dirmit’in kuşkuşotuyla konuşmaya başlaması Dirmit’in sorgulayıcı ve öğrenmek için yanıp tutuşan benliğinin tetiklendiğini göstermektedir.

Büyüdükçe farkındalığı ve olaylara bakış açısı da gelişen Dirmit, ailesinin ekonomik durumunun kötüye gittiğini fark etmiştir. Dirmit'in kadın ve erkeğin kimlik arayışlarını, kadının toplumsal hayattaki rolünü de sorgulamaya başlaması, kendisinin yapamadıklarını ağabeyi Mahmut'un neden yapabildiğini sorgulamasına neden olmaktadır. Aynı zamanda Nuğber'in evlenebileceği, hayırlı bir kısmet bulamadığı için değersizleştirilmesi, uygun bir kısmet bulamadıkça toplumda bir yer edinmemesi ve toplum tarafından eleştirilmesi de Dirmit'in sorgulamasına neden olmaktadır. Dirmit'in "*Kendi kızlığından sonra, Mahmut'un erkekliğinin yoklanması Dirmit'in kafasında olmadık düşüncelere yol açtı. Kendisinden iki yaş küçük kardeşinin kadına gitmesini, gitti de az daha ölecekti diye değil de, niye ben de erkeğe gitmiyorum diye kafasına..*" (Tekin, 142) takması Dirmit'in erkeklerin yapabildiği fakat kendinin yapamadığı bazı davranışları özümsemesine neden olmuştur. "*Kadına gitme*" ifadesi kadının cinsel amaçla kullanıldığına işaret etmektedir.

3.3 Romanda Ele Alınan Diğer Kadın Figürler

Kadına biçilen sorumluluklardan biri de kadının dış görünüşü ve kadının doğurganlığıdır. Kadınların "*Zekiye gibi ince belli kız yetiştirmeyi de analık görevi saydılar.*" (Tekin, 39) alıntısında kadınların Zekiye'nin güzelliğine imrendiği görülmektedir. İnce belli olma özelliğinin kadınların güzel olarak tanımlanmasını sağlayan bir özellik olarak görülmektedir. Sadece ince belli kızların yetiştirilmesi gerektiği düşüncesi hakim olması kızların bu şekilde güzel olduğu ve beğenildiğini göstermektedir. "*Bel inceltme hevesi yüzünden kadınlar arasında tıknefes,öksürük, kızarma ve terleme baş gösterdi*" (Tekin, 38) ifadesinde de bir kadının güzel olmak uğruna yaptıkları ve yapabilecekleri görülmektedir. Güzel gözükmek uğruna sağlığını tehlikeye atan kadınların varlığı aktarılmaktadır. Atiye'nin de karşı cins için güzelliğin önemli olduğu bilincinde olması çocukları ve gelinine bu yönde öğütler vermesine neden olmaktadır. "*Atiye oğlunu gelinine ısındırmak için Zekiye'nin başını*

açtı, kaşlarının yarısını yoldu, turnaklarını kırmızı kırmızı ojeledi, gözlerini sürmeledi.” (Tekin, 88) Atiye'nin Zekiye'yi kocası için süslemesi de kadınların çekiciliği ve dış görünüşleri ile erkeklere hizmet etme görevini aktarmaktadır.

Toplumun kadına evde kalma baskısının uyguladığı da Nuğber'e evlenmesi için bir baskı kurulmasıyla verilmektedir. Nuğber'in koca bulabilmesi için süslendirilmesi ve daha açık, çekici giydirilmesi kadının evlenmedikçe, bir erkeğin boyunduruğu altında olmadıkça toplumda varlığını koruyamadığını göstermektedir. Atiye'nin nasihatı üstüne Nuğber'in “... *Nuğberlikten çıkıp, nişanlı delisi(...)*” (Tekin, 198) olması kadınların kocalarına hizmet ve hürmet etmesinin toplumda kadınlara yüklenen en büyük sorumluluklardan biri olduğunu göstermektedir.

Kadının doğurganlığı da toplumlarda kadını kadın yapan özellik olarak görülmektedir. Dirmit'in genç kızlığının geciktiğini düşünen Atiye'nin onu erkek olabileceği hususunda korkutması ve sert yöntemlerle kızının ergenliğe girmesi için uğraşması doğurganlığa verilen önemi vurgulamaktadır. Aynı zamanda doğurganlığın değerli olması için erkek çocuğu doğurmanın gerekliliği “(*...)*kızın eksiksiz doğduğuna sevindiler. Ama erkek olmadığı için de çok dövündüler.” (Tekin, 18) alıntısında görülmektedir.

“Zekiye de evin gelini olduğundan, çaresiz Dirmit'in cinini yüzüne(...)” (Tekin, 69) vuramaması ataerkil toplumda gelinin haksızlıklara karşı susan, kocasının kahrını çeken birey olarak görülmesinden kaynaklanmaktadır.

*“(...)*kınasını hazır edin, Menşur'um kız oğlan kız, 'diye diye yazmayı bir o yana bir bu yana salladı. Menşur yüz akıyla gelinlik giydi. Kınalı parmaklarla toprağa girdi.” (Tekin, 29) ifadesinde de kızlığı kontrol edilen Menşur'un ölümünden sonra bile namus meselesinin önem taşıdığı görülmektedir.

Kente göç edildikten sonra ailenin yaşadığı ekonomik sıkıntılardan Nuğber ve Zekiye'nin de çalışmaya başlamasıyla evdeki erkeklerin yapamadığını kadınların yaptığı görülmektedir. Aynı zamanda Nuğber'in didinerek ailesi için kazandığı paranın sadece Seyit'in ilaç parasını karşılamaya yettiğinin belirtilmesi kadının çalışmasının zorunluluktan kaynaklandığını, bundan dolayı çalışma şartları ve alacakları paranın önemsenmediğini göstermektedir. Zaten her koşula tamam olacağı düşünülerek kullanılan kadınların varlığı görülmektedir.

4. TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTSİZLİĞİNİN ERKEK FİGÜRLER ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği konusu genellikle kadınlar üzerinden işlenirken toplum tarafından erkeğe de dayatmış olan birçok davranış biçiminin de var olduğu görülmektedir. Erkeklerle “güçlü ve duygusuz ” tabusu yüklenmiş ve hissettikleri duyguları saklamaları gerektiğine inanılmıştır. Erkeklerle iş sahibi olup evine para getirme gibi sorumluluklar yüklenmiştir.

Yapıtta ailenin şehre taşınmasından sonra yoksulluk probleminin yaşandığı görülmektedir. “Sevgili Arsız Ölüm” adlı yapıtta da erkek egemen toplum yapısında evin gelir kaynağının erkekler olduğu düşüncesi boy göstermektedir. Yapıtta Atiye eşi Huvat'ın ve oğulları Halit, Seyit ve Mahmut'un çalışmasını, eve ekmek getirmesini istemiştir. Evin erkek bireylerinden biri olan Mahmut'un bir iş edinmesiyle birlikte ailedeki statüsünün değer kazandığı ve bir anda ailede saygı, hürmet gören kişi olduğu görülmektedir. Ailedeki geçim sıkıntısından dolayı Nuğber ve Zekiye'nin de çalışmak zorunda kaldığında onlara aynı ilgi gösterilmemiştir. Bu durum erkeklerin kadınlardan daha üstün varlıklar olarak görülmesinden kaynaklanmaktadır. Aile için çabalayan, aileyi bir arada tutmaya çalışan, ailenin yükünü çekenin Atiye olmasına rağmen evde Huvat'ın sözünün geçtiği görülmektedir. Bu durum,

toplumda Huvat'ın ataerkil toplumdaki sıkı baba rolünü üstlendiğini vurgulamaktadır. Erkek kardeşlerde de görülen ailedeki kadınlara söz geçirme durumu, Nuğber'in beğendiği bir gence güzel görünmek için süslenmesinin ardından erkek kardeşi Seyit'in, *“Ben delikanlı değil miyim, kız, bu kızın hali ne!” deyip Nuğber'i ayağının altına aldı. Saçlarını yoluk yoluk(...)*” (Tekin, 102) etmesinden anlaşılmaktadır. Nuğber'in beğendiği erkek için süslenmesi ağabeyi tarafından uygun görülmemiş ,Seyit tarafından fiziksel şiddet görmesine neden olmuştur. Seyit'in “delikanlı” sıfatının kız kardeşinin terbiye ve namusuna sahip çıkıp çıkmamasıyla ölçüldüğü belirtilmektedir.

Kadınların fiziksel ve zihinsel olarak erkeklerden daha güçsüz olduğu varsayılan toplumlarda, erkek ve kadınların davranışlarının farklı olması gerektiği düşüncesinin hakim olduğu görülmektedir. Huvat'ın oğlu Mahmut'un kadın berberliği yapmaya başladığında Huvat'ın *“Kadın berberi de ne, kız? Cıvık iş yapan cıvık olur, ’ diyerek oğlunun kadın berberi olmasına karşı çıktı”* (Tekin, 107) tepkisiyle erkeklerin ve kadınların iş seçimlerinin farklı olması gerektiği düşüncesi vurgulanmaktadır. Kadın berberliği yapmak genelde kadınların yaptığı bir iş olduğundan bir erkek için “cıvık iş” olarak görülmektedir. Ayrıca, Mahmut'un işi sırasında manikürcü Sevcan'ın tacizine uğraması sadece kadınların değil erkeklerin de istemediği taciz durumlarına maruz kalabileceğini göstermektedir. Bu taciz kadınlarda görüldüğü gibi Mahmut'ta da çeşitli psikolojik ve fiziksel sağlık sorunlarına yol açmıştır.

Erkek egemen toplum yapısında evin üyeleriyle ilgili önemli kararların alınması, yönetim gücünü elinde bulunduran babadan veya evdeki erkek çocuklarından beklenir. Daha başarılı olan ve büyük olan çocuğa yönetim gücü verilmektedir. *“Atiye o gece, ‘Halit bir kızı görsün hele, istemezse döneriz, ’ diyerek kocasını oğlunu köye çağırması için kandırmaya çalıştı. Ama Huvat, ‘Bu işin geri dönüşü olmaz, görüp de ne olacak kız?’ diye zorlattı”* (Tekin,

38) alıntısında da Huvat'ın otoritesini kullanarak oğlu ve diğer aile üyeleri yerine karar aldığı görülmektedir.

Zekiye'nin gelin olarak alındığında Atiye ve Huvat tarafından çok sevgi ve ilgiyle karşılanmasının ardından Halit'in Zekiye'ye karşı soğumasıyla kadın figürlerin erkeklerin etkisi ve baskısı altında kolayca fikir değiştirdiği görülmektedir. *“Elin kızın'olacak şimdi?”* (Tekin, 180) alıntısında da Atiye'nin kızı olarak gördüğü gelinini oğlu Halit'in kabulünden çıktığı anda elin kızı durumuna düşürdüğü görülmektedir.

“Seyit, “Erkek misin lan sen!” deyip paraları cebe indirdi. Kör Yusuf “Erkek değilim,karıyım,” diye inledi...” (Tekin, 120) ardından da Kör Yusuf'a “Karıyım karıyım!” diye bağırmasında Seyit'in mafya işi gereği kendini üstün hissetmesi ile Kör Yusuf'a istediklerini yaptırabildiğini sandığı görülmektedir. Ayrıca aralarındaki konuşmaların tırnak işareti kullanımıyla aktarılması figürlerin söylemlerinin daha çok dikkat çekmesine neden olmaktadır.

Huvat, itibarına önem veren, haklarını bilen, sorumluluklarını yerine getirmeyen bir baba figürü olarak karşıya çıkmaktadır. Karısının ve kızının başını kapattırabilme yetkisine sahip olduğunu düşünen fakat çalışıp para kazanmak için hiçbir şey yapmayan Huvat'ın sorumsuz bir baba olduğu görülmektedir.

5. SONUÇ

Kadın ve erkeklerin kültür bağlamında şekillenen davranış biçimi ve özellikleri toplumsal cinsiyet rollerini oluşturmuştur. Toplum ve kültürün etkisiyle şekillenen bu roller, bireylerin yetiştikleri çevre içerisinde biçimlenmekte ve kadınların ve erkeklerin omuzlarına bir sorumluluk olarak yüklenmektedir. Kadınlara toplum içinde güçsüz, pasif, narin ve hassas olma rolleri yüklenirken erkeklere güçlü ve cesur olma, duygularını belli etmeme, baskın bir kişiliğe sahip olma, para kazanma ve evi geçindirme gibi roller yüklenerek; erkekler toplumda yüceltilirken kadınlar pasif bir nesne konumuna düşürülmektedir. Erkeklerin para kazanıp ev geçindiren baba, kadınların ise evlenip çocuk doğurmakla yükümlü anne olarak görülmesi bireylere giydirilen “toplumsal cinsiyet elbisesinin” varlığını göstermektedir. “*Sevgili Arsız Ölüm*” romanında da toplumsal cinsiyet kavramının oluşturduğu davranış yükümlülükleri figürler aracılığıyla işlenmiştir. Toplumun kadın ve erkeğe farklı sorumluluklar yüklemesi onlardan farklı davranış kalıpları çerçevesinde hareket etmelerinin beklenmesi şeklinde görülmektedir. Bu beklentilerin dışında hareket eden fakat belli kalıpların içerisine sokulmaya çalışılan bireylerin bu kalıpların dışına çıkarak toplum düzenine zıt yaşamaya çalıştığında cezalandırıldığı görülmüştür. Toplumsal cinsiyet rollerinin hangi bireylerle nasıl ilişkilendirildiği aralarındaki ilişki ve iletişim üzerinden aktarılmıştır. Yapıtta Dirmit figürünün kendine dayatılan baskılar karşısında dimdik durarak, kaçıp tek başına kaldığı ve kendini hayal dünyasında kaybettiği görülürken baskı ve itirazlara göz yuman, susan, kendine yapılan haksızlıklar karşısında sessiz kalan ama içten içe kendini yiyip bitirenlerin varlığı da yapıtta Nuğber figürü ile verilmektedir. Hem erkeklere boyun eğen hem de çocuklarının sorumluluğunu tek başına üstlenmenin ağır yüküyle ailede sözünü geçirmeye çalışma durumu da Atiye figürü üzerinden verilmiştir. Yapıttaki erkek figürlerin ailede yaşanan maddi sıkıntı karşısında evin geçimini sağlamakla sorumlu olması erkeklerden beklenen rolleri göstermiştir. Baba figürleri, ailenin geçimini sağlayan, ailede en çok sözü geçen birey olarak görülürken

yapıdaki Huvat figürü iyi bir işe sahip olmadığından kendini özgüven bakımından yoksun hissetmiştir. Toplumun yapısının ve toplumda belirlenen rollerin tümüyle değişmesi olanaksızdır fakat farklı cinsiyetlerden ötürü bireylerden üstlenilen yükler paylaşılabilir. Böylece tek taraflı sorumlulukların yükü hafifleyecektir. Toplumsal cinsiyet rollerinin keskin bir şekilde ayrılmadığı ve iki tarafın da benzer görevleri yerine getirdiği toplumlarda bireyler arasındaki çatışmalar azalacak ve toplumsal cinsiyet eşitliği yaşanmış bir gerçeklik olacaktır.

6. KAYNAKÇA

Tekin, Latife. *Sevgili Arsız Ölüm*, Can Yayınları, İstanbul, 2022.

Karaçengel, Esranur ve Şahin, Zeynep. Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi, “*Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Sevgili Arsız Ölüm*”, 2021: (578-593)

Küçükşen, Kübra ve Küçüksayacıgil, Ayten. Edebî Eleştiri Dergisi, “*Tanzimattan Günümüze Türk Edebiyatında Toplumsal Cinsiyet Yansımaları ve Kadının Konumu*”, 2021: (371-386)

Saraç, Simge. Atılım Üniversitesi Yayınları, “*Toplumsal Cinsiyet ve Yansımaları*”, 2013: (27-33)

Savran, Gülnur. Defter Dergisi, “*Feminist Teori Ve Erkek Şiddeti*”, 1994: (45- 53)

Latife Tekin Röportaj: <https://www.istdergi.com/roportaj/latife-tekin-yazar-olmayacalistigimi-hatirlamiyorum-hic-basima-geldi>